

Araştırma Makalesi

Almanya'daki Türk Dernekleri ve Diaspora Oluşturma Potansiyalleri: Duisburg-Essen Örneği^{1,2}

M. Yavuz Alptekin³

Öz

Almanya'da yaşayan ve ilk kez 1961 yılında imzalanan işçi anlaşması ile kitlesel olarak bu ülkeye göç eden toplam 3 milyon kadar Türk nüfus bulunmaktadır. Bu nüfus işçi olarak gittiyse de işçi olarak kalmadı, memur,-işveren veya patron oldular. İlk gruptaki yüksek eğitimliler hariç, daha sonrakilerin çoğu eğitim düzeyi düşük işçilerden oluşmakta iken, bu düzey yıllar içinde tedricen yükseldi. Dil bilmeyen bu insanlar zamanla dil öğrendiler ve Almanya'da yüksek eğitim aldılar. Benzer bir şekilde bürokrasiyi bilmeyen bu insanlar zamanla bürokrasiyi tanıdı ve hak arama yollarını keşfettiler. En önemlisi, ilk yıllarda sadece Cami ve hemşerilik derneği kuran bu nüfus, son on yıllarda artık eğitim, meslek ve lobi dernekleri kurmaya başladılar. Özellikle son 20-30 yılda yavaş ama emin adımlarla bir diaspora oluşturmak üzere sağlam temeller atmaya başladılar. Bu çalışmada, Almanya'nın Duisburg ve Essen şehirlerinde faaliyet gösteren 58 Türk menşeli derneğin yöneticileri, üye ve gönüllüleri ile anket ve mülakat yapılarak 63 yılda yaşanan değişimin özellikle eğitim ve dil boyutu anlaşılmasına çalışılmış, yaşanan değişimin diasporaya hizmet etme derecesi test edilmiştir. Özellikle üçüncü kuşaktan itibaren bir diasporanın oluşmakta olduğu kanaatine varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Almanya'daki Türkler, Duisburg ve Essen'deki Türk dernekleri, eğitim ve dil seviyesi, lobicilik, diaspora.

¹ Makale Geliş Tarihi: 26.03.2024 Makale Kabul Tarihi: 25.04.2024

² Bu makale TÜBİTAK 2219 Yurtdışı Doktora Sonrası Araştırma Bursuyla, Yazarın Duisburg ve Essen'de yaptığı çalışmadan üretilmiştir. Yazar desteği için TÜBİTAK'a teşekkür eder. Bu çalışma, Karadeniz Teknik Üniversitesi'nin 02. 04. 2024 tarih ve E-82554930-050.01.04-499047/677 Sayılı kararı ile Etik Kurul Onayı almıştır.

³ Doç. Dr., Journalism and Mass Communication University, Department of Sociology, Tashkent/UZBEKISTAN and Karadeniz Technical University, Department of Sociology, ORCID NO: 0002-6221-7913

Research Article

Turkish Associations in Germany and Diaspora Formation Potentials: The Case of Duisburg-Essen

Abstract

In Germany, there is a total Turkish population of about 3 million, who migrated to the country massively for the first time with the labor agreement signed in 1961. While this population initially went as workers, they did not remain as workers; they became civil servants, employers, or entrepreneurs. While the first group mostly consisted of highly educated individuals, the majority of those who came later were low-educated workers, but this level gradually increased over the years. These individuals, who initially did not speak the language, learned the language over time and received higher education in Germany. Similarly, those who initially did not understand the bureaucracy gradually became familiar with it and discovered ways to assert their rights. Most importantly, this population, who initially only established mosques and hometown associations, started to establish educational, professional, and lobbying associations in the last ten years. Especially in the last 20-30 years, they have begun to lay solid foundations to establish a diaspora, albeit slowly but steadily. In this study, conducted through surveys and interviews with the managers, members, and volunteers of 58 Turkish-origin associations operating in the cities of Duisburg and Essen in Germany, an attempt has been made to understand the changes that have occurred over 63 years, especially in terms of education and language, and to test the degree to which these changes serve the diaspora. It is particularly concluded that a diaspora is being formed, especially from the third generation onwards.

Keywords: Turks in Germany, Turkish associations in Duisburg and Essen, the level of education and language, lobbying, diaspora.

Giriş

Türkiye’den yurt-dışına göç eden kabaca altı milyon Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı bulunmaktadır ve bu nüfusun yarısı kadarı Almanya’da yaşamaktadır. Bu nüfus Almanya’ya 1961’de imzalanan ikili işçi anlaşması sonucunda bu ülkeye gitti. Dolayısıyla bu ülkeye gidenlerin çoğu hemen her bakımdan Türk toplumunun alt kesiminden gelen insanlardan oluşuyordu. Eğer bu insanlar bugün Anadolu’da yaşamaya devam etseler muhtemelen durumlarında çok fazla bir değişiklik olmayacaktı. Ne eğitim düzeyleri çok değişecekti ne ikinci bir dil öğrenme ihtiyacı hissedeceklerdi. Kimlik konusunda ise hemen hiçbir farklılık oluşmayacaktı.

Oysa bugün durum çok daha farklıdır. Almanya’da yaşayan Türkler hem değişen eğitim düzeyleri hem ekonomik gelirleri ve hem de değişip dönüşen, çeşitlenen kimlikleriyle başlı başına bir inceleme ve hatta tartışma konusu olmuşlardır. Bu çalışmada Almanya’nın Duisburg ve Essen şehirlerinde yaşayan yaklaşık 150 bin insanı temsil eden 58 dernek yöneticisi, üye ve gönüllüsünden alınan bilgiler çerçevesinde bir toplumsal kesit analizi yapılmaya çalışılmıştır. Bu analizde eğitim düzeyi ve dil seviyesi hakkında veriler sunmak suretiyle konunun tartışılmasına katkı yapılmak amaçlanmıştır.

Kavramsal Açıklama

Diaspora kelimesi etimolojik olarak Yunanca *diasperien*, dia- “boyunca, karşıda” ve sperien-sperio “ekmek ya da tohum saçmak, yayılma” teriminden türetilmiş bir kavram olarak dilimize girmiştir. Diaspora kelimesini ilk kullanan Yunanlılar diasporayı göç, koloni ve kolonizasyon kavramlarını karşılamak üzere kullanmışlardır. Diaspora kavramı, Milattan Önce 586 yılında Romalılar tarafından Kudüs’ün tahrip ve Tapınak duvarının yerle bir edilmesinin ardından İbranilere atıfta bulunmak için kullanılmasıyla yeni bir semantik anlam kazanmıştır. Daha sonraları söz konusu bağlamın semantiğine istinaden, “anavatanını kaybetmiş ve etnik şiddete maruz kalmış” insanlar için daimi olarak kullanılan bir kavram haline gelmiştir (Gilroy, 1994; Clifford, 1994).

Kavramın Yunanlılarca kullanımının dışında erken dönem kullanımında diasporadan söz etmek sürgün ve kayıptan söz etmek anlamını taşıdığı için diaspora olumsuz bir durumla eşleştirilmiştir. Diasporanın erken dönem tanımı üç temele dayanmaktadır. Bu üç temel, anavatandan herhangi bir şekilde zorla çıkma/çıkarılma ya da anavatani terk etmek zorunda bırakılma, her şeyiyle anavatani kaybetme ve anavatandan uzaklaşmayla birlikte yaşanan travma deneyimi şeklinde sıralanabilir (Clifford, 1994).

Diaspora kavramını sistematik bir şekilde tanımlama çabaları 1990’lı yıllara uzanmaktadır. 1991 yılında William Safran *Diasporas in Modern Societies: Myths of Homeland and Return* (Modern Toplumlarda Diasporalar: Anavatan ve Geri Dönüş Söylenceleri) başlıklı çalışmada diaspora tanımı için geliştirdiği kriterleri tanımlamış

ve bir grubun/topluluğun diaspora olarak tanımlanması için aşağıdaki başlıca altı karakteristik özelliği taşıması gerektiğini belirtmiştir. Bu karakteristik özellikler şöyle sıralanır: 1) Diasporanın kendisi veya atalarının özgün bir “merkez”den iki ya da daha fazla yabancı bölgeye dağılması (Ayrıca bakz. Clifford, 1997); 2) Anavatanlarının bölgesi, tarihi ve başarılarını içeren ortak bir hafıza, muhayyile ya da miti sürdürmeleri; 3) Ev sahibi ülke toplumu tarafından tam olarak, belki hiçbir zaman, kabul görmeyecekleri inancı ve bu şekilde kısmen ayrı kalacakları inancı; 4) Gelecek nesillerinin ve kendilerinin anavatanlarını asıl bir yurt olarak idealize etmeleri ve dönecekleri yer olarak görmeleri; 5) Diasporanın bütün mensuplarının öz anavatanlarını muhafaza, sürdürme ve yenilemek ile anayurtlarının güvenliği ve başarısı için kendilerini adanmış olduğu inancı; 6) Uzun bir süre sürdürülmüş güçlü etnik grup bilinci ve bu etnik grup bilincinin dayandığı ayırt edici özelliklerle birlikte ortak tarih duygusu ve ortak kader inancı (Safran, 1991, 83-84’den akt. Ertürk, 2012, 80-81; Ayrıca bkz.Hall, 1994).

Bu makale çalışmasının hedef kitlesi bu kriterlerden hepsine olmasa da çoğuna uygundur. Buradan yola çıkarak, 1960’larda Almanya’ya göç etmiş bulunan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının ve onların Almanya vatandaşlığı almış bulunan çocukları ve torunlarından oluşan topluluğun kesinlikle bir diaspora olarak ele alınabileceği düşünülmektedir. Bu diaspora topluluğu bugün etkin bir şekilde orta yerde yoksa da, kısa orta ve uzun vadeli planlama ve çalışmalarla pekala tasarlanıp, organize edilip ve örgütlenilip oluşturulabilir ve güçlü bir diaspora inşa edilebilir.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve Almanya’daki Türkler

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı resmi sitesinde, ilk kez 1961 yılında yapılan ikili anlaşmalarla Türkiye’den Avrupa’nın çeşitli ülkelerine Türk işçisi gönderildiği ve geçen on yıllar içerisinde Türk işçilerinin gittikleri ülkelerde yerleşik hale geldikleri ve bu nedenle ihtiyaçlarının da değiştiği ve farklılaştığı belirtilmekte ve buna istinaden değişen ihtiyaçlardan dördüncüsü şöyle ifade edilmektedir: “2000’li yıllara geldiğimizde ise, birçok yönden yepyeni ihtiyaçlar belirmiştir. Avrupa’daki diasporamızın eğitim ve istihdamı sorunu, kurumsal ırkçılık ve ayrımcılıkla mücadele, İslam düşmanlığı ve vatandaşlık hakları meseleleri ön plana çıkmış ve Türkiye’nin diaspora politikası bu sorunlara çözümler üretme temelinde şekil almaya başlamıştır (YTB., 2019). Bu çalışma açısından vurgulanması gereken en önemli husus, yurtdışındaki Türklerin YTB tarafından **diaspora** olarak nitelendirilmiş olmasıdır. Şurası bir gerçektir ki, Avrupa ülkelerindeki Almanya merkezli Türkler bu ülkelere belki 1960’larda işçi olarak gitmişler ama işçi olarak kalmamışlardır. Süreç içerisinde gurbetçi olmuşlar, göçmen olmuşlar ve nihayet bugün bir diaspora olma yolundadırlar.

Türkiye Cumhuriyeti’nin yurtdışındaki vatandaş olan veya olmayan Türklerle ilgili kurumu olan YTB değişen toplumsal ihtiyaçlara istinaden kendisine üç temel hedef belirlemiştir. Kurumun resmi sitesinde söz konusu amaçlar şöyle sıralanmaktadır:

- Yurtdışı vatandaşlarımızın anavatanına **aidiyetlerinin korunması**,
- Yurtdışı vatandaşlarımızın yaşadığı ülkelerde **anadil, kültür ve kimliklerinin muhafaza edilmesi**,
- Yurtdışı vatandaşlarımızın ikamet ettikleri ülkelerde **toplumsal statüsünün güçlendirilmesi** (vurgu yazara ait).

Bu üç maddede YTB özetle yurtdışındaki vatandaşlarımızın Türkiye aidiyetlerini, anadillerini, kültürlerini, kimliklerini muhafaza edip geliştirmeyi ve son olarak yurtdışındaki bu vatandaşlarımızın sosyal statüsünün yükseltilmesini amaçlamaktadır. Bu kapsamda Başkanlık kendi ifadesiyle, yurtdışında yaşayan vatandaşlarımıza yönelik faaliyetler gerçekleştirmekte, bu faaliyetlerle “yurtdışındaki **diasporamızın** aile yapısı ve sosyo-kültürel değerlerinin korunması ve gelecek nesillere aktarılmasını hedeflemekte, bu alanlara yönelik sivil toplum faaliyetlerini” desteklemekte olduğunu vurgulamaktadır.

Bu çalışma tam da üçüncü madde bağlamında yürütülecek bir çalışma olacaktır. Avrupa’daki Türklerin yüzde 65’lik bir oranla en yüksek düzeyde yaşadıkları yer Almanya’dır. Türkiye orijinli diasporanın bu ülkedeki nüfusları, yıldan yıla ve kritere göre değişebilse de, Adıgüzel (2010/1; 2007)’e göre bu sayı 2 milyon 640 bin kişidir. Yine aynı kaynağa göre, bu ülkedeki Türk diasporasının Alman toplumu içerisindeki oranı yüzde 3,2’dir. Bu oran Avrupa’daki Türklere ait en yüksek orandır. Benzer bir şekilde, bu nüfus, Almanya’daki tüm yabancıların da yüzde 30’u gibi büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu nüfusun 732 bini sonradan Alman vatandaşlığına geçmiş ve 100 bini de yeni yasalara göre doğuştan çifte vatandaş statüsüne kavuşmuştur. Dolayısıyla Almanya’daki yaklaşık üç milyonluk Türk diasporasının kabaca 850 bini aynı zamanda Alman vatandaşıdır. Bunun diğer anlamı, nüfusun bu bölümünün kalan bölümüne nispetle ülkede çok daha güçlü olduğu ve diaspora faaliyetleri anlamında daha aktif olabileceği ve diğerlerini de pekâlâ peşi sıra sürükleyebileceği şeklindedir. Zira Türkiye menşeli Almanya nüfusunun azımsanmayacak bir kısmı başkent Berlin’de yaşamakta olup, Alman devlet kademelerine ve siyasetine de son derece yakın bir konumda bulunmaktadır. Bu da onların diasporik dinamizmini artıran bir etki yapmaktadır.

Türklerin Almanya’da genellikle yoğun olduğu bölge Kuzey Ren Vestfalya bölgesi (North Rein Westfalia-NRW) ve burada da özellikle Düsseldorf eyaletidir (Sezen, 2004). Sahada yapılan çalışmalar esnasında alınan bilgiler, bu bölgede 1 milyona yakın Türkün yaşadığı yönündedir. Benzer bir şekilde, Almanya’daki Türkler Berlin, Köln, Stuttgart, Frankfurt, Münih, gibi büyük şehirlerde yaşama eğilimi göstermektedirler. Bu bölgelerde sanayinin gelişmiş olması ve emek-yoğun iş imkânlarının fazlalığı göçmen nüfus yoğunluğunun en önemli nedenidir. İkinci olarak kendi yakınları, hemşerileri ve yurttaşları buralarda görece daha kalabalıktırlar. Özellikle iş bulma konusunda onların yardımına başvurumaktadırlar. Üçüncü olarak, hemşeriliğin kimlik ve aidiyet gibi sosyal ve psikolojik bir ihtiyacı karşıladığı da tespit edilmiştir. Gurbetçiler için hemşerilerine yakın bulunmak kişiyi

yalnızlıktan kurtarmak gibi büyük bir psikolojik işlevi yerine getirebilmektedir (Göksu, 2000, 34'ten akt. Ertürk, 2012, 39; Ayrıca bkz. Heckmann, 1999).

Almanya'daki Türk dilli topluluğun azımsanmayacak bir bölümünün başkent Berlin'de yaşıyor olması, onların bir diaspora olarak görülmeleri imkanını da artırmaktadır. Zira başkentte yaşayan farklı etnik grupların şayet isterler ve bunun için gerekli teşkilatlanmayı yaparlarsa çok daha fazla etkili olabilecekleri açıktır. Bu etki ekonomik olabileceği gibi, siyasi, sosyal ve kültürel de olabilecektir. Dünya üzerindeki diaspora topluluklarıyla ilgili bu durum artık bilinen bir tecrübedir (Kosnick, 2004; Sakman, 2013; Adamson, 2018).

Almanya'daki Türklerin diaspora anlamına gelebilecek faaliyetlerinin YTB hedefleri doğrultusunda nasıl desteklenip, yönlendirilebileceği konusu ülkemiz açısından önemlidir. Bu çalışma bu konularla ilgili mevcut durumun nesnel bir fotoğrafını çekmeyi hedeflemekte olup, bugün ve gelecekle ilgili olarak, sivil toplum yöneticisi, kanaat önderi, bilgili ve donanımlı soydaşlarla yapılacak derinlemesine mülakatlardan elde edilen veriler doğrultusunda akademik önerilerini bütünlüklü bir metin halinde raporlamış bulunmaktadır. Bu rapor doğrultusunda ilgili kurumların bürokratları ve siyaset yapıcılar Almanya'daki Türk Diasporasıyla ilgili yapabilecekleri noktasında son derece faydalı yeni fikirler, eylem planları ve politikalar üretebilecek, kendilerine yeni veya yenilenmiş bir yol haritası çizebileceklerdir.

Araştırma Alanının Duisburg ve Essen Olarak Seçilme Sebebi

Yurtdışında Türklerin en kalabalık oldukları ülke açık arayla Almanya'dır. Almanya'da Türklerin kümülatif olarak en fazla yaşadıkları şehir Berlin'dir ve bu şehrin üç milyonluk nüfusunun 200 bine yakını Türklerden oluşur. Bununla birlikte, bu rakamlar Almanya'daki Türklerin oran olarak en yüksek yüzde ile yaşadıkları yeri temsil etmez. İlgili en yüksek oran Aşağı Ruhr Bölgesi olarak da bilinen Duisburg ve çevresidir. Bu şehrin 500 bin kişilik nüfusunun yaklaşık 80-90 bini Türklerden oluşmaktadır. Dolayısıyla Berlin'de ilgili oran yüzde 10'un altında iken; Duisburg'da yüzde 15'in üstündedir. Diğer Müslüman göçmenlerle birlikte Türkler burada çok güçlü bir demografik yapıya kavuşmuşlardır (Alptekin, 2023). NRW eyalet geneli ve Duisburg şehrinin çevresindeki şehirler de benzer durumdadırlar ve daha da önemlisi, araştırmanın yapılacağı resmi çerçeveyi teşkil eden Duisburg-Essen Üniversitesi'nden dolayı ikinci şehrin Essen şehri olarak belirlenmesi uygun görülmüştür.

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışma yorumlayıcı bir sosyal bilim paradigmasıyla yürütülmüştür. Bu sebeple olay ve olguların görünen yüzü esas alınarak değil, olay ve olgular onların arkasındaki daha derinlikli sebeplerle ilişkilendirilerek açıklanması söz konusu olmuştur. Benzer bir şekilde olay ve olgular anlık durumuyla değil daha geniş bir kadrajdaki sosyal

bağlamıyla birlikte açıklanmaya çalışılmıştır. Son olarak olay ve olgular, sırf nicel verilerle değil, bunu ihmal etmeyen ama bundan daha fazla oranda nitel verilerin yardımı ve kombinezonuyla yorumlanmıştır.

Bununla birlikte, bu çalışmanın verileri sırasıyla pozitivist ve yorumlayıcı yaklaşımlara işaretle anket ve derinlemesine mülakat teknikleriyle elde edilmiştir. Araştırmanın katılımcıları Duisburg ve Essen’de yaşayan bütün Türkler değil, diaspora konusu örgütlü nüfusu ilgilendirdiği için, dernek yöneticisi, dernek üyesi veya dernek faaliyetlerine yılda bir kez olsun katılmış kişilerden olmuştur. Dolayısıyla bu çalışmanın gözünde sahadaki Türkler üç bölümdür ve ancak ikisi çalışmaya dâhil edilmiştir. Her iki şehirde toplamda 100 bin civarı nüfus yaşamakta iken; bu sınırlamadan dolayı, araştırma evreni en fazla 60 bin olabilecek, örneklem büyüklüğü de 0.05 örnekleme hata payıyla birlikte 244 olacaktır (Yazıcıoğlu & Erdoğan, 2004, 50). Dolayısıyla bu çalışmada toplam 244 kişiye anket uygulanıp, 30 kişiyle de derinlemesine mülakat yapılması hedeflenmişken; uygulamada bu hedeflerin üstüne çıkılmış ve 260 dernek üye veya gönüllüsüne anket uygulanmış ve 58 dernek yöneticisine de analiz soruları içeren detaylı anket uygulanıp, ayrıca kendileriyle mülakat yapılmıştır. Anket katılımcılarının tamamı Türkiye’den Duisburg ve Essen’e göç etmiş olanlar arasından, tesadüfi örnekleme yöntemiyle seçilmiştir. Bununla birlikte, bunların yarısının ilgili topluluğun kurduğu sivil toplum teşkilatlarında yönetici veya en azından üye olması hedeflenmişken; bu rakamlar itibariyle de hedeflenenin üstüne çıkılmış, katılımcıların en az 2/3’ü derneklerin yöneticisi veya üyesi olmuştur. Yönetici veya üye olmayan katılımcıların hepsi en azından derneklerin gönüllülerinden oluşmuştur. Yöneticilerin anket soruları üye/gönüllülerin sorularına ilave analiz soruları da içermiştir. Mesela üyelere sadece kendi eğitim durumu sorulurken, yöneticilere kendi eğitim durumundan başka, dernek yönetim kurulundakilerin sayısı ve her birinin eğitim durumu sorulmuş, bununla da kalınmamış yöneticilerden üçüncü olarak Duisburg/Essen’de yaşayan Türk toplumunun eğitim durumunu da okur-yazar olmayandan lisansüstüne kadar her bir kategori için tahmini bir oran vermesi talep edilmiştir. Eğitim konusuna bu kadar fazla yer verilmesinin sebebi, bir topluluğun diaspora oluşturabilmesi için en önemli kriterlerden birisinin eğitim olduğu düşüncesinden kaynaklanmıştır. Bu sorgulama gelir, çalışma alanı veya meslek, evin kira/mülk oluşu gibi bütün sorularda tekrar edilmiştir. Bu yolla yöneticilerden sivil toplum hizmeti götürdüğü Türk toplumunun adeta bir tomografisini çekmesi istenmiş, tahminlerin toplamı, sorulara cevap veren yönetici sayısına bölünerek ortalama değer bulunmuştur. Bu değerlerin gerçeğe çok yakın değerler olduğu düşünülmekte ve kamusal veri bulmanın imkânsız veya çok zor olduğu bu durumlarda bu gözlemler kıymetli bulunmaktadır. Anketler SPSS programında analiz edilip yorumlanmıştır. Duisburg ve Essen’in yönetici anketleri programa ayrı ayrı girilmiş ve hem ayrı ayrı ve hem de birlikte değerlendirilmiştir. Üye ve gönüllü anketleri ise, her iki şehirde fark gözetilmeksizin birlikte girilmiş ve bir bütün olarak değerlendirilmiştir. Son olarak derinlemesine mülakatlar ise, tamamı söz konusu sivil toplum kuruluşlarında, cami dernekleri ve sivil derneklerde yönetici konumunda bulunan insanlarla yapılmıştır. Bu derneklerden yarısı kadarı cami ve dini dernek iken, bir kısmı da hemşerilik,

spor, eğitim, kültür, yardım, iş adamları veya kadın dernekleridir. Nitel veriler, kodlama yoluyla tematik bir analize tabi tutulmuştur.

Bulgular ve Verilerin Analizi

Kendisiyle görüşme yapılan üye katılımcıların yüzde 25,4'e tekabül eden 66'sı kadın, yüzde 74,2'sine tekabül eden 193'ü ise erkektir. Kadın katılımcının az olduğu düşünülebilir, oysa Almanya'da da olsa, Türk toplumunda sivil toplum faaliyetlerine katılan kadınlar zaten en fazla bu orandadır. Gittikçe etkisi azalsa bile, Özdemir (2018)'e göre, Türk toplumunda sivil toplum alanı hala bir eril alandır.

Duisburg ve Essen şehirlerinde kendileriyle anket ve mülakat yapılan dernek yöneticileri noktasında da durum çok farklı olmayıp, erkek egemen bir manzara söz konusudur. Mesela Duisburg'ta kendisiyle görüşülen dernek yöneticilerinin 1'i kadın, 30'u erkek iken; Essen'de görüşme sağlanan dernek yöneticilerinin 7'si kadın, 20'si erkektir. Her iki şehirde toplamda 8 kadın katılımcı ile görüşülmüştür. Bu rakam toplam yönetici katılımcının yüzde 16'sına tekabül eder. Bu oran küçük görülebilir fakat dernek faaliyetlerine katılım sağlayan kadın oranı düşük olduğundan geneli temsil edebilecek bir orandır.

Eğitim Durumu

Üye ve Gönüllülerin Eğitim Durumu

Almanya'da yaşayan Türklerin eğitim seviyesi ve bu konuda yaşanan değişim önem arz etmektedir. Zira eğitimin diasporalar toplulukları için önemli bir başarı ön şartı olduğu açıktır (Hamann & Harklau, 2009). Aşağıda verilen tablolar Almanya'daki Türklerin, 60 sene öncesine göre değişen eğitim durumunu Duisburg ve Essen özelinde, olabildiğince açık bir şekilde gözler önüne sermektedir.

Tablo 1: Duisburg ve Essen'deki Dernek Üye ve Gönüllülerinin Eğitim Durumu

Eğitim Düzeyleri		Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde
	Okur-yazar değil	1	.4	.4
	Okur-yazar	17	6.5	6.6
	İlkokul	48	18.5	18.6
	Ortaokul	29	11.2	11.2
	Lise	98	37.7	38.0
	Yüksek okul	32	12.3	12.4
	Üniversite	27	10.4	10.5
	Yüksek Lisans	6	2.3	2.3
	Total	258	99.2	100.0
Kayıp	Veri	2	.8	
Toplam		260	100.0	

Essen ve Duisburg şehrindeki derneklerin üye ve gönüllüsü durumundaki 260 katılımcıya eğitim durumları sorulmuş ve Tablo 1’de görüldüğü üzere, nitelikli bir dernek faaliyeti yürütmeye yeterli denebilecek Yüksekokul ve üzeri eğitime sahip olanların oranı ancak yüzde 25 çıkabilmiştir. Üye ve gönüllülerin geriye kalan yüzde 75’i nitelikli bir sivil toplum faaliyeti yürütmeye çok da yeterli görülemeyecek olan lise ve altı düzey bir eğitime sahiptirler. Lise düzeyi eğitim yeterli görülebilse bile, bu durumda da bu eğitimin Almanya’da alınıp alınmadığı önem kazanacaktır. Aşağıda bu soruya kısmen cevap alınabilecektir. Bu aşamada daha önemli olan, üye ve gönüllülerin eğitim durumunun Essen ve Duisburg’taki Türk toplumunun eğitim ortalamasını yansıtmayacağı ve muhtemelen sıradan halkın eğitiminin daha da düşük olduğu yönündedir. Bu sorunun cevabı da dernek yöneticilerinin tahminleriyle alınmaya çalışılmıştır.

Tablo 2: *Duisburg ve Essen’deki Dernek Başkanı veya Yöneticilerin Eğitim Durumu*

	Eğitim Düzeyleri	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde
	İlkokul	7	12.1	12.7
	Ortaokul	5	8.6	9.1
	Lise	19	32.8	34.5
	Yüksek Okul	8	13.8	14.5
	Üniversite	10	17.2	18.2
	Lisansüstü	6	10.3	10.9
	Toplam	55	94.8	100.0
Kayıp	Veri	3	5.2	
Toplam		58	100.0	

Tablo 2’den de görüldüğü üzere Duisburg ve Essen’de ankete katılan ve çoğu genellikle dernek başkanı veya başkan yardımcısı olan 58 sivil toplum önderinin eğitim durumu üye ve gönüllülerin eğitim durumundan yüksek olduğu gibi, derneklerin genel yönetim kurulu üyelerinin eğitim durumundan da çok daha yüksektir. Bununla birlikte lisansüstü eğitim düzeyinin ancak yüzde 10,3 olarak tezahür ettiği görülmektedir.

Halkın Tahmini Eğitim Durumu

Eğitim durumu veya düzeyi her toplum için önemli iken, kendisinden diaspora faaliyeti yapması beklenen göçmen topluluk için çok daha önemlidir. Eğitim düzeyi her toplumda olduğu gibi, göçmen toplumlarda da onların mesleklerini, emek veya bilgi yoğun çalışma durumlarını ve en önemlisi mali durumlarını belirleyen bir faktördür. Yukarıda da işaret edildiği üzere, Türkiye Cumhuriyeti devleti artık Almanya’daki Türkleri bir diaspora olarak görmek ve geliştirmek istemektedir. YTB bu konuda yurtdışındaki Türklerle yakından ilgilenmekte ve projeler geliştirmektedir. Dolayısıyla kendisinden diaspora faaliyeti yapması umulan göçmen topluluğunun eğitim

düzeyinin olabildiğince yüksek olması beklenir.

Kendileriyle detaylı anket yapılan dernek yöneticilerine bazı konularda gözlemleri ve tahminleri de sorulmuştur. Bunlardan birisi de Essen'deki Türkiye kökenli nüfusun eğitim düzeyidir. Zira bu veri Almanya geneli için veya başka bir şehir için elde mevcut ise de, Duisburg ve Essen için mevcut değildir ve şehir yönetiminden veya belediyeden de almak mümkün olmamıştır. Bu sebeple katılımcı dernek yöneticilerine hizmet götürdükleri, sorunlarıyla ilgilendikleri Türk toplumunun eğitim düzeyiyle ilgili tahminleri de sorulmuştur. İlgili soruya Essen'de katılımcıların 12'si, Duisburg'ta ise 15'i cevap vermiştir. Her iki şehir için bu tahminlerin ortalamasını gösteren tablo aşağıdadır.

Tablo 3: *Duisburg ve Essen'deki Türklerin Tamamının Tahmini Eğitim Düzeyi*

		Duisburg	Essen
No	Eğitim Düzeyleri	Oran %	Oran %
1	Okur-yazar değil	1.8	3
2	Okur-yazar	3.8	5
3	İlkokul	20.7	16.5
4	Ortaokul	19.46	32.5
5	Lise	27.62	33.25
6	Yüksekokul	8.28	9.75
7	Üniversite	11.44	12
8	Lisansüstü (Y.L., Doktora)	2	1.3

Tablo-3'de de görüldüğü üzere, Duisburg ve Essen'de yaşayan Türklerin eğitim düzeyleri daha çok ilköğretim ve lise düzeyinde yığılma yapmıştır. Bunun iki sebebi tespit edilmiştir. Bunlardan ilki, ikinci kuşağın daha çok Türkiye'den ortaokul ve lise düzeyi eğitim alarak Almanya'ya gitmiş olmaları iken; ikinci sebebi de Duisburg ve Essen'de doğup büyümüş bulunan üçüncü ve dördüncü kuşak Türklerin, belki şehrin sanayi bölgesi ve iş gücüne acil ihtiyaç olması sebebiyle doğrudan iş hayatına atılmaları ve üniversite okuma ihtiyacı hissetmemeleri olabilir. Limon şeklindeki eğitim düzeyi grafiğinin iki ucunda minimum eğitim düzeyi ve yüksek eğitimliler bulunmaktadır. Okur-yazar olmayan, okur-yazar ve ilkokul düzeyi eğitimin görece yüksek olmasının sebebi, birinci kuşağın eğitiminin düşük olması ve bu kuşağın yanında getirdiği eşlerin eğitiminin genellikle düşük seyretmesidir. Yeni kuşaklar ise, Almanya eğitim sisteminde, anaokulundan sonraki on yılı mecburi okumakta, sonrasında ise ya meslek yapmaya veya üniversite okumaya yönelmektedirler. Yeni kuşaklarda üniversite eğitimine yöneliş oldukça yüksektir. Dernek yöneticilerinin tahminlerinde üniversite mezunu Türklerin oranı %12 çıkmış, Yüksekokul ile birlikte bu oran yüzde 21,75'i bulmuştur. Bu değer geneli Türk toplumu içindeki oran olduğu ve sadece gençler arasında düşünüldüğünde bu rakamın çok daha yükseklere çıkacağı unutulmamalıdır. Lisansüstü eğitim düzeyi ile

ilgili tahmini rakamların Almanya'daki Türk toplumunun eğitimle ilgili yüksek düşüncelerini ve arzusunu yansıtan görece yüksek rakamlar olduğu ve bu durumun Duisburg ve Essen'deki ve dolayısıyla Almanya'daki Türklerin gelecekte güçlü bir diaspora oluşturmaları adına ümit verdiği söylenebilir.

Duisburg'ta bir katılımcı (K.6) kız çocuklarında eğitime yönelmenin (kendi ifadesiyle "okuma"nın) daha fazla olduğunu, üniversiteye giden Türk gençlerinin yüzde 10, lise ile eğitime son verenlerin yüzde 40 olduğu tahmininde bulunmuştur.

Duisburg'da kendisiyle görüşülen başka bir katılımcı (K.9) Türk gençlerin yüzde 10'unun üniversiteye yöneldiğini ve yüzde 20'sinin de meslek yaptığını tahmin ettiğini belirtmiştir. Aynı katılımcı Türk gençlerinin yüzde 20'sinin madde kullandığını ve yüzde 10'unun da bağımlı olduğunu gözlemlediğini iddia etmiştir. Benzer şekilde aynı katılımcı bir yerleşim yerinde nüfus yoğun ise gençlerin Türkçesinin iyi, nüfus seyrek ise gençlerin dilinin zayıf (kendi ifadesiyle kırık) olduğunu, genel itibarıyla dili zayıf olanların yüzde 70 olduğunu, ilkokulda Türkçe derslerine yazılmanın yüzde 90 olduğunu belirtmiştir. Yine benzer bir şekilde aynı katılımcı camilerde hafta sonu kurslarına katılanların civardaki çocukların en fazla yarısı olabildiğini belirtmiştir.

Duisburg ve Essen'de kendisiyle görüşme yapılan katılımcılar her iki şehirdeki Türk öğrencilerin Türkçe derslerine yazılma oranlarıyla ilgili de yorum yapmışlar ve tahmini rakamlar vermişlerdir. Buna göre bir katılımcı (K.11) Duisburg'ta Türkçe derslerine yazılma oranının ilkokulda yüzde 90; ortaokul ve lisede ise yüzde 40 olarak tezahür ettiğini; Türk öğrencilerin yüzde 80'inin Türkçe isteyeceğini ama bazı okullardaki sayı yetersizliğinden dolayı bu imkânın oluşamayabileceğini belirtmiştir. Başka bir katılımcı (K.12) eyalet çapında Türkçe derslerine yazılmanın daha yüksek olabilse de, katılma oranının yüzde 20'lere düştüğünü belirtmiştir. Bu katılımcının tahminine göre, ikinci dil olarak Türkçeyi seçen Türk öğrenci oranı yüzde 8 civarındadır. Başka bir katılımcının (K.15) verdiği bilgiye göre, Türkçe derslerine katılma oranı NRW'de 2020 yılı itibarıyla yüzde 20 iken, son yılda yüzde 15'lere düşmüş, NRW dışında ise daha da düşük olduğunu bildiğini belirtmiştir. Yine bu katılımcının verdiği bilgiye göre, NRW'de ilkokullarda 15, diğer okullarda 18 imza ile Türkçe sınıfı açılabilir. Bununla birlikte bazı okullarda müdürler bu konuda yasalar yerine kendi eğilimlerini uygulamakta ve Türkçe sınıfı açılmasını zorlaştırabilmektedirler. Zira katılımcıların bir kısmı bu konuda kayda değer yaşanmış tecrübeler anlatmışlardır. Essen'de kendisiyle görüşülen bir katılımcı (K.16) benzer bir şekilde, ilkokullarda Türkçe dersinin açılabilmesi için gerekli sayının 15, liselerde ise 18 olduğunu belirtmiş, Türkçenin liselerde ikinci yabancı dil olarak seçilebilmesinin sağlanması gerektiğini, bunun büyük bir ihtiyaç olduğunu söylemiştir. Bu konuda mülakatlardan çıkarılan genel sonuç şudur, Türkçe derslerine yazılma işlevini günden güne yitirmektedir. Bu konuda kampanyalara ve bilinçlendirme seminerleri benzeri etkinliklere ihtiyaç vardır. Türkçe derslere yazılma azaldığı gibi, katılma da

günden güne azalmaktadır. Zira okul idareleri hem kredisi olmayan Türkçe derslerine yazılmayı zorlaştırmakta ve hem de yazılanlar için Türkçe dersinin uygulamasını son saatlere koyarak zorlaştırmaktadır. Böyle olunca, derse yazılan öğrenciler bile derse girmeden eve dönebilmektedir. Bunun yanı sıra Türkçenin ikinci yabancı dil olarak öğrencilere sunulmasının sağlanması gerekmektedir. Bu konu en az Türkçe derslerine yazılmak ve bu derslere devam etmek kadar önemlidir. Zira artık Almanya’da kredisi olmayan Türkçe dersleri idarecilerin sayesinde büyük oranda işlevini yitirdiği için, kredisi olan ikinci yabancı dil yoluyla olsun Türkçe derslerine ihtiyaç vardır. Bunun diğer sebebi de Türk çocukların artık Türkçeyi iyi bilmemeleridir. Dolayısıyla Almanya’daki Türk çocuklarının en azından bir kısmı için ikinci yabancı dil olarak Türkçe derslerine ihtiyaç vardır.

Derneklerin Yönetim Kurulu Üyelerinin Eğitim Düzeyi

Anket çalışmasına katılım sergileyen dernek yöneticilerine kendi derneklerindeki yönetim kurulu üyelerinin eğitim düzeyi de sorulmuştur. Bu sorunun çok önemli bir soru olduğu düşünülmektedir. Zira bir toplumun genelinin eğitim düzeyi ne olursa olsun, o toplumun önüne düşmüş, ona liderlik ve kılavuzluk yapma iddiasında olan bir topluluğun yüksek eğitilmiş ve çok iyi donanımlı olması beklenir. Bu soru da tam olarak Duisburg ve Essen’deki Türk derneklerinin yöneticilerinin bu gerekliliği ne kadar karşılayabildiklerini ortaya çıkarabilmek üzere sorulmuştur. Bu soruya eksiksiz cevap veren 48 derneğin toplam yönetim kurulu üye sayısının 432 olduğu tespit edilmiştir. Duisburg ve Essen’deki Türk toplumunun bir tür **A Takımı** olan bu grubun eğitim düzeyini gösteren rakam ve oranlar aşağıda Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4: Duisburg ve Essen’deki Derneklerin Yönetim Kurulu Üyelerinin Eğitim Düzeyi

No	Eğitim Düzeyleri	Duisburg		Essen	
		Sayı	Yüzde%	Sayı	Yüzde %
1	Okur-yazar değil	-	-	-	-
2	Okur-yazar	-	-	1	0.4
3	İlkokul	8	3.4	3	1.4
4	Ortaokul	28	12.2	29	14.2
5	Lise	121	52.8	84	41.3
6	Yüksekokul	21	9.17	15	7.3
7	Üniversite	50	21.8	65	32
8	Lisansüstü (Y.L., Doktora)	1	0.43	6	2.9
	Toplam	229	100	203	100

Duisburg ve Essen’deki derneklerin yönetim kurulu üyelerinin eğitim düzeyini gösteren tablodan da görüldüğü üzere, dernek yöneticilerinin her iki şehirde kabaca yüzde 83’ü lise ve üzeri bir eğitime sahip iken, Duisburg’ta

yüzde 22 ve Essen’de ise yüzde 36 kadarı da üniversite ve üzeri bir eğitime sahiptir. Bu oranlar her ne kadar Duisburg ve Essen’deki Türk toplumunun genelini tahmini eğitim düzeyinden çok daha yüksek ise de, görece olarak düşük kaldığı da söylenebilir. Mesela üniversite üstü eğitime sahip olan yönetim kurulu üyelerinin oranı Duisburg’ta sadece 0.43 ve Essen’de ise 2.9’dur. Bu oranın daha yüksek olması beklenebilirdi. Özellikle Duisburg’taki oranın çok yetersiz kaldığı açıktır. Zaten genel eğitim seviyesi itibarıyla da Essen Duisburg’tan bir seviye daha yüksektir. Essen şehrinin olduğu gibi, Essen Türk toplumunun eğitim, sosyal, ekonomik ve kültürel özellikleri Duisburg’a göre biraz daha iyi durumdadır. Bütün bu veriler, yarın bir gün diaspora çalışması için bir pilot alan belirlenecekse, bu alanın Duisburg değil, daha çok Essen olması gerektiği sonucuna işaret etmektedir.

Eğitimin Alındığı Ülke veya Türklerin Almanya’da Kaçınıcı Kuşağı Temsil Ettiği

Almanya’daki Türklerin yüzde kaçının birinci, ikinci ve üçüncü kuşağı temsil ettiği konusu hala araştırma konusudur. Zira bu konu dinamik bir konu olup, sürekli değişiklik arz etmektedir. Bu çalışmada da ilgili konu eğitimin alındığı ülkenin tespit edilmesi dolayısıyla açıklanmaya çalışılmıştır.

Tablo 5: Duisburg ve Essen’deki Dernek Üye ve Gönüllülerinin Eğitimini Aldığı Ülke

Eğitimin Alındığı Ülke		Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde
	Tamamını Türkiye’de	117	45.0	45.7
	Bir kısmını Türkiye’de bir kısmını Almanya’da	61	23.5	23.8
	Tamamını Almanya’da	78	30.0	30.5
	Toplam	256	98.5	100.0
Kayıp	Veri	4	1.5	
	Toplam	260	100.0	

Katılımcıların “Eğitiminizi nerede aldınız?” sorusuna verdikleri cevaplar çok önemlidir. Zira bu soruya verilen cevaplar büyük oranda katılımcıların Almanya’da kaçınıcı kuşak olduklarını da gösteren cevaplardır. Eğitimin tamamını Türkiye’de aldığını söyleyen yüzde 45’lik kesimin kısmen birinci kuşak ve büyük oranda ikinci kuşak olduğu anlaşılmaktadır. Bu grubun çoğunda Almanca’yı akıcı konuşma kabiliyetinin de düşük olduğu, Alman devlet sistemini ve kanunlarını çok iyi bilmediği tahmin edilebilir. Dolayısıyla bu grup ile nitelikli bir sivil toplum faaliyetinin yürütülemeyeceği öngörüsünde bulunulabilir.

Eğitimin bir kısmını Türkiye’de, kalan bölümünü Almanya’da aldığını beyan eden katılımcıların tamamının ikinci kuşak olduğu anlaşılmaktadır. Bu grubun oranı yüzde 23.5’tir ve toplam grubun dörtte birine tekabül etmektedir. Bu grubun da birinci gruba benzer özelliklere sahip olduğu ve bu grubun çoğunun değilse bile,

önemli bir bölümünün akıcı Almanca konuşma imkânından uzak olduğu ve sistemi yeterli düzeyde bilemediği tahmin edilebilir. Çoğu itibarıyla bu grubun da nitelikli bir sivil toplum faaliyeti yürütmeye yeterli bir eğitsel, sosyal ve kültürel alt yapıya sahip olmaktan uzak olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, bir ve ikinci grubun kimlik ve aidiyet duygularının çok daha yüksek olduğu söylenmelidir. Bu özellik tabii ki birinci ve ikinci kuşağı diaspora çalışmaları bakımından ihmal etmemeyi gerektiren bir özelliktir. Bu nedenle bu özelliğin daha sonra dile getirilecek olan üçüncü kuşağın başta eğitim ve dil ile ilgili daha ileri olan özellikleriyle senkronize bir şekilde çalıştırılabilmesi gerekecektir.

Eğitiminin tamamını Almanya’da aldığını belirten yüzde 30’luk üçüncü grubun ilk iki gruptan ayrılan sosyal ve kültürel özelliklere sahip olduğu öngörülebilir. Bu grubun nitelikli bir dernekçilik, sivil toplum ve diaspora faaliyeti yürütebilecek potansiyele sahip olduğu ve bir toplumun kalan yüzde 70’ini sevk ve dinamize edebileceği söylenebilir. Bu anlamda söz konusu grup yüzde 30’luk oranla sürükleyici bir çekirdek grup olabilmek için gerekli nicel yeterliliğe de sahiptir. Bu grubun Almanya’daki Türk toplumunun diaspora oluşturması adına umutlu olmayı gerektirecek bir grup olduğu kesinlikle söylenebilir. Bundan sonrası hinterlandın yani toplumun geriye kalanının bu grubu ne kadar destekleyebileceği ve gerekli organizasyon için örgüt kültürünün ne kadar müsait olduğuna kaldığı ve niyet edilir, bir yerlerden başlanırsa bu açığın da zamanla kapanabileceği öngörülebilir.

Tablo 6: *Dernek Başkanı veya Yöneticilerinin Eğitimini Aldığı Ülke*

Eğitimin Alındığı Ülke		Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde
	Tamamını Türkiye’de	19	32.8	33.3
	Bir kısmını Türkiye’de bir kısmını Almanya’da	23	39.7	40.4
	Tamamını Almanya’da	15	25.9	26.3
	Toplam	57	98.3	100.0
Kayıp	Veri	1	1.7	
	Toplam	58	100.0	

Tablo 6’dan da görüldüğü üzere, yönetici düzeyindeki katılımcılarda eğitimini kısmen veya tamamen Türkiye’de alma oranı daha fazladır. Yani yöneticilerin hala çoğu bir veya ikinci kuşak Türklerden oluşmaktadır. Bu durum son derece dikkate değerdir ve aslında derneklerdeki kuşak çatışmasını da gayet iyi bir şekilde açıklamaktadır. Birçok dernekte gençler yönetimle sorunlar yaşamakta, spor kulüpleri dernek çatısı altından uzaklaşmak zorunda kalmaktadırlar. Zira yöneticiler hala eski kuşaklardan, yaşlı ve görece eğitim düzeyi düşük kişilerden oluştuğu için yeni, eğitilmiş ve üçüncü kuşakla uyumlu bir şekilde çalışmamaktadır.

Almanya'da Bulunma Süresi veya Kaçınıcı Kuşak Olunduğu

Eğitimin ne kadarının nerede alındığı konusuna benzer bir şekilde, Almanya'da bulunma süresi de, Türklerin Almanya'da diaspora oluşturabilmesi açısından önemli bir belirleyen olarak görülmekte ve bu süre bir ölçüde Türklerin Almanya'da kaçınıcı kuşak olduklarını da tahmin etme imkanı sunabilmektedir. İlk olarak, bir ülkede yaşayan herhangi bir topluluğun 10-20 yıl gibi kısa sürelerde diaspora oluşturamayacağı söylenebilir. Bunun için en azından 25-30 yıldan daha uzun süre o ülkede bulunmak ve o ülkenin resmi ve sosyal yaşam tarzına ayak uydurmak ve daha da önemlisi o ülkenin avantaj ve dezavantajlarını deneyimlemek gerekir. İkinci olarak, bir ülkede yaşayan göçmen topluluğun en azından yarısının o ülkede bir kuşaklık süre olan 25-30 yıldan uzun bir süredir bu ülkede yaşıyor ve kendi ülkesine nispetle o ülkenin zorluklarını deneyimliyor olması gerekebilir. Almanya'nın tamamında yaşayan yaklaşık üç milyonluk Türk toplumunun ilgili durumunu gözler önüne sermek üzere, Duisburg ve Essen şehirlerinden toplanan ve aşağıda sunulan verilerin bu konuda yeterli bir kanaat oluşturmaya yetebileceği düşünülmektedir.

Tablo 7: Duisburg ve Essen'deki Dernek Üye ve Gönüllülerinin Almanya'da Bulunma Süresi

Yıl Aralıkları	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde
1-5	5	1.9	1.9
6-10	1	.4	.4
11-15	9	3.5	3.5
16-20	18	6.9	6.9
21-25	30	11.5	11.6
26-30	31	11.9	12.0
31-35	33	12.7	12.7
36-40	20	7.7	7.7
41-45	51	19.6	19.7
46-50	52	20.0	20.1
51 ve üzeri	9	3.5	3.5
Toplam	259	99.6	100.0
Kayıp Veri	1	.4	
Toplam	260	100.0	

Katılımcıların yüzde 75'i yani üçte ikisi bir kuşaktan daha fazla bir zamandır yani 26-30 yıldan daha uzun bir süredir Almanya'da yaşadığını beyan etmiştir. Bu oran oldukça yüksek bir oran ve bu süre oldukça uzun bir süre olarak görülebilir. Bir göçmen toplumun yeni ülkede diaspora oluşturabilmesi adına yeterli bir oran ve yeterli bir süre olarak anlaşılabilir. Bu anlamda Almanya Türk toplumunun diaspora oluşturmak için gerekli yapısal şartları haiz olduğu söylenebilir.

Tablo 8: *Dernek Başkanı veya Yöneticisi Türkelirn Almanya’da Bulunma Süresi*

Yıl Aralıkları	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde
11-15	1	1.7	1.8
21-25	9	15.5	15.8
26-30	6	10.3	10.5
31-35	7	12.1	12.3
36-40	4	6.9	7.0
41-45	12	20.7	21.1
46-50	13	22.4	22.8
51 ve üzeri	5	8.6	8.8
Toplam	57	98.3	100.0
Kayıp Veri	1	1.7	
Toplam	58	100.0	

Tablo 8’den de görüldüğü üzere anket çalışmasına bizzat katılan dernek yöneticilerinde Almanya’da kalma süresi beklendiği üzere üye ve gönüllülere göre yaklaşık 10 puan daha yüksektir. Bu tablo da aynı şekilde dernek yöneticilerinin bir ve ikinci kuşaktan görece yaşlı insanlardan oluştuğunu göstermektedir.

Almanya’da kalma süresi, kaçınıcı kuşak olunduğu ve buna bağlı olarak Alman toplumuyla uyumlu olma veya olmama konusu çok konuşulan ve tartışılan konulardandır. Katılımcılara bu konulardaki görüşleri de sorulmuştur. Bir katılımcı (K.32) şöyle demiştir:

“Almanlar da Türkiye’deki soydaşlarımız da ikinci kuşak üçüncü kuşak gurbetçilerden memnun değiller. Birinci kuşak olan babalarımız, dedelerimiz Almanların emrinde hiç itiraz etmeden çalışmışlar ve Türkiye’deki yakınlarına da büyük miktarlarda para yedirmişler. Oysa biz ne burada ne de orda artık bunu yapmıyoruz. Burada hakkımızı arıyor, orada da hakkımızı yedirmiyoruz başkalarına. İşte bundan dolayı ne burası ve ne de orası bizden yani ikinci üçüncü kuşak gurbetçilerden memnun değiller”.

Daha önceki bir çalışmada gurbetçilerin Türkiye’de en çok “para kaptırdıkları” kesimin sırasıyla yakın akrabalarından başlamak üzere genel olarak akrabalar, tanıdıklar ve komşular olduğu tespit edilmiştir (Alptekin, 2019). (En “insafli” kesimin komşular olduğu ve komşuluğun her şeye rağmen hala ölmediği bir kez daha görülmüştür!). Böyle olunca Türkiye’deki akrabalar başta olmak üzere tanıdıklar Almanya’daki ikinci ama özellikle üçüncü ve dördüncü kuşağı “babana benzemiyorsun” diyerek kınamakta ve mesafe koymaktadırlar. Bu ifadelerin sıklığından anlaşıldığı kadarıyla, gurbetçilerin çoğunda “baban gibi değilsin” sendromu ve rahatsızlığı başlamış durumdadır. Bu onların kendileriyle çelişmelerine ve kendileriyle barışık yaşamalarına engel teşkil etmektedir. Oysa onlar

babaları, dedeleri gibi değil, kendileri gibi olmak istemektedirler. Almanya’da özellikle üç ve dördüncü kuşağın kısmen kendisi gibi olamama sancısı çektiği, bu durumun daha çok izin dönemlerinde “memlekete” uğrama sürecinde ortaya çıktığı söylenebilir.

Başka bir katılımcı (K.31) bu konudaki görüşlerini şöyle dile getirmiştir: “Almanlar burada doğan ve burada yetişen, Almancası çok iyi olan üçüncü kuşağın bize yani bir ve ikinci kuşağa benzemediğini söylüyorlar. Diyorlar ki, tamam bunlar Almanca biliyorlar, Alman gibi davranabiliyorlar, tam entegre olmuşlar diyeceğiz ama bir de bakıyoruz ki çok itirazcılar ve anlıyoruz ki bu kuşak ne Alman ne de Türk. Çok farklılar diyorlar”. Almanlar için “Alman olmanın” ölçüsünün itirazcı olmamak, uyumlu ve uysal olmak olduğu anlaşılmaktadır. Aslında bu ifadeler, Almanların entegrasyondan ne anladıklarını da büyük oranda gün yüzüne çıkaran ifadelerdir.

Mülakatlardaki genel yaklaşıma göre, Almanların kafasındaki Türk işçi veya misafir Türk işçi imajı birinci ve ikinci kuşak Türklerin imajından ibarettir. Almanlar biraz sabit fikirli bir toplumdurlar ve davranışlarını olduğu gibi, fikirlerini ve kalıp yargılarını da değiştirmekte epey zorlanırlar (Inglehart & Welzel, 2005). Bu sebeple kafalarındaki “Türk işçi” imajını revize edemedikleri anlaşılmaktadır. Aslında bu işlerine de gelmiyor. Baba ve dede Türkleri daha çok beğeniyorlardı. Torun Türklerin de onlar gibi olması işlerine gelirdi ama öyle değiller. Bunun da onlarda hayal kırıklığı, tedirginlik ve huzursuzluk yarattığı anlaşılmaktadır.

Evde Tercih Edilen Konuşma Dili ve Yabancı Dile Hakimiyet

Yabancı ülkede yaşayan göçmen bir toplumun diaspora oluşturabilmesi söz konusu olduğunda, en önemli konunun bu göçmen toplumun asgari düzeyde olsun asimile olmadan kendi kültürünü ve kendi kimliğini devam ettirmesi konusu olduğu kabul edilecektir. Zira kültürünü ve özellikle kimliğini kaybetmiş bir toplumun diaspora oluşturmak için bir sebebinin kalmayacağı da açıktır. Bu öncelikli şartın gölgesinde olmak üzere en önemli kültürel konulardan birisi de göçmen toplumun kendi dilini konuşma ve sahiplenme düzeyidir. Bunun en açık göstergesi de, göçmen toplumun evde kendi dilini konuşup konuşmadığıdır (Fishman, 2006). Aşağıdaki verilerin bu konuda da tatminkâr bir kanaat oluşturmaya yeteceği düşünülmektedir.

Tablo 9: *Katılımcıların Evde Kullandıkları Dil*

Dil Tercihleri	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde
Hepimiz Türkçe konuşuyoruz?	77	29.6	30.0
Büyükler Türkçe, küçükler Almanca-Türkçe karışık	118	45.4	45.9
Büyükler Türkçe küçükler Almanca konuşuyor	9	3.5	3.5
Hepimiz Almanca-Türkçe karışık konuşuyoruz	51	19.6	19.8
Hepimiz Almanca konuşuyoruz	2	.8	.8
Toplam	257	98.8	100.0
Kayıp Veri	3	1.2	
Toplam	260	100.0	

Evde kullanılan dilin anadil mi yoksa ev sahibi ülkenin dili mi olduğu son derece önem arz etmektedir. Eğer bir göçmen toplum evinde kendi anadilini değil, ev sahibi ülkenin dilini konuşuyorsa o toplumun asimile olma yolunda epey mesafe kat ettiği düşünülür. Asimilasyon bir göçmen toplumun kültürel olarak da entegre olduğuna işaret eder ki, bu hiçbir toplum için arzu edilen entegrasyon modeli değildir. Göçmen toplumların sisteme entegre olmaları yani yasaları ihmal etmeden o ülkede bulunmaları arzulanır. Eğer sosyal hayata da entegre olabilmişlerse yani dernek ve kulüplere de üye olup, girip çıkabiliyor, ev sahibi toplumun sosyal kurumlarında sosyalleşebiliyorlarsa işte o zaman sosyal entegrasyon da gerçekleşmiş demektir ki, bir göçmen toplumun entegrasyonu adına sosyal entegrasyon olabilecek en son aşamadır. Eğer bu iki aşama ile kalınmaz da, kültürel entegrasyon boyutuna da geçilirse, ortaçağ Avrupa'sındaki Yahudiler gibi istisnalar hariç, bu göçmen toplumun büyük oranda asimile olmaya başladığına da hükmedilebilir.

Tablo-6'dan da görülebileceği üzere Duisburg ve Essen'de kendisiyle görüşme yapılan katılımcıların yüzde 29.6'sı evde sadece Türkçe konuştuğunu beyan etmiştir. Bununla birlikte görüşme esnasında bu cevapların bir kısmının yeterince içtenlikli olmayan ve gerçeği tam olarak yansıtmayan, siyasi cevaplar olduğu intibai uyanmıştır. Daha büyük bir kesim, katılımcıların yüzde 45.4'ü ise, evde büyüklerin Türkçe, küçüklerin Almanca-Türkçe karışık konuştuğunu beyan etmiştir. Büyüklerin Türkçe küçüklerin Almanca konuşması katılımcıların sadece 3.5'inde söz konusudur. Küçük büyük herkesin Türkçe ve Almanca karışık konuşması ise daha büyük bir katılımcı grubun,

yüzde 19.6'lık bir grubun konuşma rejimini temsil eder. Herkesin Almanca konuştuğu katılımcı grubu, yüzde 1'in altında olduğu için, tolere edilebilecek kadar küçüktür. Herkesin Türkçe konuştuğu ve sadece küçüklerin Türkçe-Almanca karışık konuştuğu hanelerin oranı toplamda yüzde 75'i bulmaktadır ki, 30-40 senedir başka bir ülkede yaşayan bir göçmen toplum için güçlü bir özkültür bağına işaret eder. Bununla birlikte Tablo-8'deki eğitim durumu ile evde kullanılan dili ilişkilendiren tabloda görüleceği üzere, eğitim düzeyinin değişmesiyle evde kullanılan dil arasında anlamlı bir değişim yaşanmaktadır ve incelenmeye değerdir.

Tablo 10: Eğitim Durumu ve Evde Kullanılan Dil Arasındaki İlişki (Çapraz Tablo)

No	Eğitim Durumu	Hepimiz Türkçe Konuşuyoruz	Büyükler Türkçe Küçükler Türkçe Almanca konuşuyorlar	Büyükler Türkçe Küçükler Almanca konuşuyor	Hepimiz Almanca Türkçe karışık konuşuyoruz	Hepimiz Almanca konuşuyoruz
1	Okur-yazar değil	0.0	100	0.0	0.0	0.0
2	Okur-yazar	50	43.8	6.2	0.0	0.0
3	İlkokul	33.3	62.5	2.1	2.1	0.0
4	Ortaokul	32	44.8	0.0	24.1	0.0
5	Lise	27.8	44.3	6.2	21.6	0.0
6	Yüksekokul	25.0	46.9	0.0	28.1	0.0
7	Üniversite	25.9	22.2	3.7	40.7	7.4
8	Lisansüstü	33.3	33.3	0.0	33.3	0.0
	Genel Yüzde	30.1	45.7	3.5	19.9	0.8

Eğitim ve evde konuşulan dili ilişkilendiren çapraz tabloda görüleceği üzere, evde herkesin Türkçeyi kullanması ilkokul düzeyi eğitimden Yüksekokul düzeyine kadar sürekli düşmektedir. Yani eğitim düzeyi yükseldikçe, muhtemelen bunun diğer anlamı olan Almanya'da kalma süreci arttıkça ve eğitiminin ya çoğunu ya da tümünü Almanya'da alma durumu arttıkça evde Türkçenin konuşulma oranı azalmaktadır. Bununla birlikte, üniversite düzeyi eğitimle birlikte trend anlamlı bir şekilde tersine dönmekte ve lisansüstü eğitimde evde Türkçe konuşma oranındaki yükseliş devam etmektedir. Her iki yönlü trend tek bir yorum içerisinde anlamlı bulunabilir. Bu yoruma göre, eğitim seviyesi üniversiteye kadar yükseldikçe evde anadili kullanma azalmakta ama üniversite düzeyi

eğitimle birlikte adeta bir aydınlanma yaşanmakta ve tekrar insanlar evde Türkçeye geri dönmektedirler. Eğer bu yorum, üniversite mezunu katılımcıların siyasi cevapları değilse, Almanya'daki Türklerin üniversiteyi kapsamayan eğitimlerinin evde Türkçe konuşmayı olumsuz etkilemesi, üniversite düzeyi eğitimi kapsadıkça da bunun tekrar Türkçe lehine döndüğü şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 11: *Dernek Başkanları veya Yöneticilerinin Evde Tercih Ettiği Dil*

Dil Tercihleri		Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde
Hepimiz Türkçe konuşuyoruz?		21	36.2	36.8
Büyükler Türkçe, küçükler Almanca-Türkçe karışık		32	55.2	56.1
Büyükler Türkçe küçükler Almanca konuşuyor		1	1.7	1.8
Hepimiz Almanca-Türkçe karışık konuşuyoruz		3	5.2	5.3
Toplam		57	98.3	100.0
Kayıp	Veri	1	1.7	
Toplam		58	100.0	

Görüldüğü üzere ankete bizzat katılan dernek başkanları veya yöneticilerin evde konuşmayı tercih ettiği dil üye ve gönüllülere göre çok daha yüksek oranda Türkçedir. Haliyle dernek yöneticilerinin bu konuda üyelere ve normal halka göre daha hassas olmaları zaten beklenen bir durum olmalıdır.

Duisburg'da kendisiyle görüşülen bir dernek yöneticisi, Duisburg'taki Türklerin yüzde 50'sinin evde Türkçe konuşmaya dikkat ettiğini beyan etmiştir. Başka bir katılımcı ise (K.31), "Geçmişte 1 saat din dersi, 2 saat Türkçe dersi vardı. Şimdi sadece Türkçe dersi kaldı" demiş ve bu durumdan duyduğu kaygıyı gündeme getirmiştir. Bunun anlamı, Alman devletinin Türkleri kültürel olarak desteklemeyi sürdürmek istemediği şeklinde yorumlanabilir. Bu durum özellikle din dersleri ve İslam bilgisi noktasında böyle görülebilir. Din derslerinin muhtemelen Türkçe öğrenmeyi olumlu etkilemesi dikkate alınırse katılımcıların kaygıları daha iyi anlaşılabilir.

Bazı katılımcılar Alman makamlarının önceden göçmenlerin ve bu arada Türk çocuklarının kendi dillerini konuşmalarına karşı olduklarını ama son araştırmalarda kendi dilini öğrenenlerin ev sahibi ülkenin dilini yani Almancayı daha kolay ve iyi öğrendiğini gördükten sonra, Türklerin kendi dillerini öğrenmelerine olumlu yaklaştıklarını ve bu süreci destekleri gibi çok iyimser yorumlarda bulunmuşlardır. Oysa başka bazı katılımcılar ise, okullarda yeterli sayı sağlanmasına rağmen, Türkçe sınıfının açılmasının okulların idareleri tarafından engellendiğini aktarmışlardır.

Bir katılımcı (K.31), son on yılda Almanya'ya gelen Türk erkek ve kadınların yüzde 50'sinin evlilik yoluyla geldiğini belirtmiştir. Bu konuyla ilgili olarak bir başkası (K1.15) ise bu trendin Alman devletinin haksız ve adaletsiz idari tasarruflarıyla engellendiğini ve kaygılarını dile getirmiştir. Bu katılımcının görüşleri kendi ifadesiyle şöyledir: "Milli (argo tabirle "ithal") damat ve gelin gelişi dil şartıyla engellendi. Bu düzenleme AİHM'den dönmesine rağmen uygulanmıyor. Daha önce milli damat ve gelinlerin oranı yüzde 50'lerde iken; şimdi yüzde 2-3'e indi. Kültürel aktarım sona erdi." Almanya'daki Türkler Türkiye'den giden damat ve gelinlerin oradaki Türk toplumuna kültürel bir aktarım yaptığını ve o insanları kültürel olarak destekleyip dinamize ettiğini düşünmektedirler. Genç nüfusa ihtiyacı olan ve Doğu Avrupa'dan ciddi sayılarda göçmen kabul eden Alman devletinin AİHM kararlarına rağmen bu süreçleri engellemesi, gurbetçilerin kaygılarını doğrular mahiyettedir.

Bir katılımcı (K.31) boşanma oranlarının Almanya Türk toplumunda yükseldiğini ve yüzde 28 olduğunu beyan etmiştir. Bu yükseliş, azalan "milli gelin ve damat" olgusunun boşanmaların artışına tuz biber olabileceğini akla getirmektedir. Zira Türkiye'den gelen gelin ve damatlar çoğunlukla daha uyumlu, daha toleranslı ve aslında birazda çaresiz oldukları için evlilik akdine daha bağlı hareket ettikleri bilinmektedir. Dolayısıyla Türkiye'den gelin ve damat gelişinin önünün kesilmesi hem kültür transferini kesintiye uğratmış ve hem de dolaylı olarak boşanmaların yükselmesine sebep olmuş gibi görünmektedir.

Bir başka katılımcı eğer bir yerleşim yerinde Türkler yoğun ise kimlik noktasında "gevşeme" yaşandığını, eğer nüfus seyrek ise "sıkışma" gerçekleştiğini belirtmiştir. Her iki gözlem birleştirildiğinde, bir yerleşim yerinde nüfus yoğun ise Türk gençlerinin dili daha iyi ama kimlik bilinci ve sosyal dayanışmasının görece olarak zayıf, şayet bir yerleşim yerinde Türk nüfus seyrek ise bu kez dilin zayıf ama kimlik bilincinin yüksek ve sosyal dayanışmanın daha sıkı gerçekleşmekte olduğu çıkarımı yapılabilir.

Alman toplumuna dil ve kültür bakımından entegrasyon ve asimilasyon konularında yorum yapan bir katılımcı (K.4) şunları dile getirmiştir: "Almanlar soğuk ve mesafeli insanlar. Almanlarla sıcak ilişkiler geliştirmek, muhabbet kurmak ve komşuluk ilişkileri geliştirmek neredeyse hiç mümkün değildir. Almanların bu sosyal ve kültürel özelliği Türklerin Almanlara, Almanya'ya ve Alman kültürüne alışmasına ve asimile olmasına engel oldu. Almanlar niyetsiz bir şekilde Fransa'dan ve diğer ülkelerden farklı olarak Türklerin daha izole ve daha fazla kendi hallerinde yaşamalarına sebep oldular".

Bu yoruma benzer başka bir yorum (K.6) şöyledir: "Almanlar sınıflı toplum yapısını önemser ve bundan taviz vermezler. Toplu taşımada *first class* ve *second class* asla vazgeçilmeyen bir uygulamadır. Bu nedenle Türkler Almanlara ve onların kültürlerine çok fazla entegre olmamışlar ve bu zamanla gerçekleşecek bir asimilasyonun önünü bir ölçüde almıştır."

Yorumlardan ve gözlemlerden anlaşıldığına göre, Almanlar kendi milletlerinden olan düşük gelirli ve göçmenlerin de tamamını *second class* anlamında ikinci sınıf görmektedirler. Türkiye’de ağa, efendi, bey ifadeleri ilga edilmişse de, Almanlar arasında asalet hala önemlidir ve asil aileler kendilerinin asil bir soy olduğunu gösteren isim ön eklerini hala kullanırlar. Almanlar için düşük gelirli Almanlar ve göçmenlerin tamamı da hem düşük gelirli olduklarından ve hem de köken ve soy itibarıyla Alman olmadıklarından ikinci sınıf toplumdur. Almanlar ekonomik olarak gelişince birinci sınıf olabilseler de, göçmenler için böylesi bir yol çok açık değildir. Ne kadar zengin olurlarsa olsunlar, ne kadar uzun süredir Almanya’da yaşarlarsa yaşasınlar, en nihayetinde kökenleri göçmen olanlar gerçek Alman olamazlar ve göçmen yani ikinci sınıf olarak kalmaya mahkûmdurlar. Almanların ikinci sınıf olma durumu metodolojik ise de, göçmenlerin ve bu arada Türklerin ikinci sınıf olma durumu mekaniktir ve değişmesi neredeyse mümkün değildir. Bu durum göçmenlerin ve bunların içinde Türklerin Alman toplumuna ve kültürüne tam olarak entegre olmalarının önünde büyük bir engeldir. Bunu bilen göçmenler önu kapalı olduğu için bir önceki aşama olan sisteme entegrasyon konusunda da belki motivasyon bozukluğu yaşayabilmektedirler. Sınıfçı, asaletçi ve ayrımcı bir toplum olan Almanlar, modern öncesi dönemde Yahudilere fiziki gettolar oluştururken, günümüzde biraz da mecburen bunun yerine göçmenleri **kültürel gettolara** mahkûm etmektedirler. Bu durum her ne kadar ayrımcı bir uygulamanın sonucu olsa da, sonuçta Türklerin ve diğer göçmenlerin asimile olmasını bir ölçüde azaltan etki gösterebilmektedir.

Bir katılımcı (K.7) Almanya Türk toplumunda özellikle gençler itibarıyla suça karışma oranının yüzde 9, madde kullanımının yüzde 3, bağımlı oranının yüzde 1, ot kullanımının yüzde 10, sigara kullanımının yüzde 70, gece kulüplerine gidenlerin oranının yüzde 13 olduğunu gözlemlediğini beyan etmiştir. Başka bir katılımcı (K.31) ise, gençler arasında bağımlı oranını çok daha yüksek bir oranla yüzde 10 tahmin etmiştir. Katılımcı 15 (K.15) ise Türk gençlerindeki madde kullanımı oranının Almanlarla kabaca aynı olduğunu belirtmiştir.

Yapılan saha çalışmaları sırasında edinilen gözlemlere göre, 2000 öncesi doğanlarda Alman vatandaşı olma durumu ortalama olarak yüzde 30 civarındadır. Zira görüşme yapmak ve anket uygulamak için gidilen derneklere kimler vatandaş kimler değil diye sorulduğunda, genellikle o an orada bulunanların üçte birinin Alman vatandaşı, üçte ikisinin ise Türk vatandaşı olduğu tespit edilmiştir. Essen’deki katılımcılardan birisi (K.20), Alman vatandaşlığı oranını biraz daha yüksek tahmin etmiştir. Ona göre Essen’deki Türklerin yüzde 50’si Alman vatandaşı iken; 2000 sonrası doğumlularda bu oran yüzde 95’e çıkmaktadır. Bu gözleme göre Almanya’daki 2000 sonrası kuşağın yüzde 95’i 18 yaşına geldiğinde Alman vatandaşlığını tercih etmektedir.

Tablo 12: *Duisburg ve Essen'deki Dernek Üye ve Gönüllüsü Türklerin Almanca Konuşma Düzeyi*

Konuşma Düzeyleri		Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde
Günlük konuşma düzeyinde		113	43.5	44.1
Bir başkasına sokakta tercümanlık yapacak düzeyde		43	16.5	16.8
Bir başkasına Alman kurumunda tercümanlık yapacak düzeyde		88	33.8	34.4
Zayıf		11	4.2	4.3
Hiç yok		1	.4	.4
Toplam		256	98.5	100.0
Kayıp	Veri	4	1.5	
Toplam		260	100.0	

Takdir edilecektir ki, bir göçmen toplumun ev sahibi ülkede diaspora oluşturabilmesi için gerekli olan konuşma düzeyi, bu tablodaki seçenekler itibariyle üçüncüsü yani bir başkasına Alman kurumunda tercümanlık yapabilme düzeyidir. Bu oran ise yüzde 33.8 gibi iyimser karşılanabilecek bir orandır. Bu oranın aynı zamanda Almanya'da diaspora oluşturma gibi bir kaygısının ve hedefinin olması durumunda pekâlâ bu amacı gerçekleştirebileceği söylenebilir. Bu çekirdek grubun geri kalan yüzde 76.2'lik toplum kesimini dinamize edip, sürükleyebileceği ve gerekli resmi girişimleri yapabileceği söylenebilir. Zaten daha önce eğitimin nerede alındığı gibi başka kriterler itibariyle de kritik oranın bu civarlarda tezahür ettiği ve bu oranların bir diaspora oluşturma başlangıcı için yeterli olabileceği belirtilmişti.

Tablo 13: *Dernek Başkanı veya Yöneticilerinin Almanca Konuşma Düzeyi*

Konuşma Düzeyleri		Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde
Günlük konuşma düzeyinde		13	22.4	22.8
Bir başkasına sokakta tercümanlık yapacak düzeyde		10	17.2	17.5
Bir başkasına Alman kurumunda tercümanlık yapacak düzeyde		33	56.9	57.9
İkinci anadil düzeyinde		1	1.7	1.8
Toplam		57	98.3	100.0
Kayıp	Veri	1	1.7	
Toplam		58	100.0	

Beklendiği üzere anket çalışmasına bizzat katılan dernek başkanı, yardımcısı veya yöneticisi olan Türklere Almanca konuşma düzeyi üye ve gönüllülere kıyasla çok daha yüksektir. Elbette daha yüksek olması da beklenebilirdi. Zira katılımcıların yüzde 22.4 gibi hiç de azımsanmayacak bir oranının konuşma düzeyi sadece günlük konuşma düzeyindedir.

Tablo-14: *Duisburg ve Essen'deki Dernek Üyesi veya Gönüllüsü Türklerin Almanca Yazma Bilgisi*

Yazma Düzeyleri		Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde
	Almanca not alabilirim	92	35.4	36.1
	Almanca düzenli bir metin yazabilirim	48	18.5	18.8
	Almanca dilekçe yazabilirim	79	30.4	31.0
	Yazamam	36	13.8	14.1
	Toplam	255	98.1	100.0
Kayıp	Veri	5	1.9	
	Toplam	260	100.0	

Konuşma düzeyinde olduğu gibi, göçmen bir toplumun ev sahibi ülkede diaspora oluşturabilmesi adına gerekli yazma düzeyi not alma veya düzenli bir metin yazmadan daha öte dilekçe yazabilme düzeyidir. Duisburg ve Essen'deki dernek üye ve gönüllüsü Türklerin dilekçe yazabilecek olanlarının oranı yüzde 30.4'tür ki, bu da bir diaspora oluşturabilmek için gerekli çekirdek grubu oluşturmaya yeterli görülebilir. Bununla birlikte katılımcıların yüzde 13,8'inin Almanca'yı hiç yazamayacak durumda olması düşündürücüdür. Bu grup hemen tümüyle birinci nesil olsa da, temel sebep bu neslin eğitim düzeyinin en başından yetersiz oluşudur. Muhtemelen bu grup Türkçeyi de resmi bir metin, mesela muntazam bir dilekçe yazabilecek düzeyde olmayan bir gruptur.

Tablo 15: *Duisburg ve Essen'deki Dernek Başkanı veya Yöneticilerinin Almanca Yazma Düzeyi*

Yazma Düzeyleri		Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde
	Almanca not alabilirim	15	25.9	26.3
	Almanca düzenli bir metin yazabilirim	4	6.9	7.0
	Almanca dilekçe yazabilirim	35	60.3	61.4
	Yazamam	3	5.2	5.3
	Toplam	57	98.3	100.0
Kayıp	Veri	1	1.7	
	Toplam	58	100.0	

Dernek başkanı veya yöneticisi Türklerin Almanca yazma düzeyi çok daha iyidir. Bununla birlikte yazamam diyenlerin oranı yüzde 5 ve ancak not alabilecek düzeyde Almanca yazma bilgisine sahip olduğunu beyan edenlerin oranı ise hiçte azımsanmayacak bir oran olarak yaklaşık yüzde 26'dır.

Sentez ve Sonuç

Altmış üç yıl önce Türkiye'den Almanya'ya bir işçi göçü başladı. İlk birkaç yıldaki görece kalifiye işçi profili hariç tutularak denebilir ki, Anadolu'nun daha çok kırsalından, alt gelir grubuna mensup, genellikle düşük eğitim düzeyli insanlar programa başvurup, eleme imtihanlarına girip yıldan yıla artan sayılarla Almanya'ya gittiler. O günlerde bu kuşağın bir gün Almanya'da diaspora oluşturma ihtimali bile kimsenin aklına gelmezdi ama bugün özellikle son yirmi yıldır, Almanya'da bir Türk diasporasının oluşma imkânı çeşitli şekillerde test edilmekte, gündeme getirilmekte ve akademik tezlere, projelere ve çalışmalara konu yapılmaktadır.

Günümüzde şartlar altmış üç yıl öncesine göre çok değişti. Aradan geçen bu süre aynı zamanda kabaca üç farklı kuşağa işaret eder: çalışmak üzere gidenler ilk kuşak, daha sonra aile birleşimiyle çok küçük yaşta (1-5 yaş gibi) Almanya'ya götürülenler veya doğrudan orda doğanlar ikinci kuşağı ve bu ikincilerin Almanya'da doğan çocukları da üçüncü kuşağı temsil etmektedirler.

Almanya'daki saha çalışması sürecinde alınan bilgiler bu kuşaklar arası farklılaşmayla ilgili iyi bir yorum ve analiz yapma imkânı vermiştir. Buna göre birinci kuşak için vatan da, memleket de, sıla da Anadolu'ydu. Burası Almanya'da çalıştıkları süre içinde onların hep burnunda tüttü. Hasretini çektikleri yer hep orasıydı. Çoğu evli ve aile sahibi olmasına rağmen ailesini Almanya'ya götürmemişti. Çoğunun zihninde yeterli parayı kazandıktan sonra geri dönme düşüncesi olduğundan buna gerek görmedi. Yıllık izin sürecinde hepsi doğduğu, büyüdüğü ve çıktığı Anadolu topraklarına geri koştular. Aile büyüklerini, eşlerini, çocuklarını, akrabalarını ve arkadaşlarını ziyaret etti, kiminin elini öptü, kimiyle tokalaştı, kimiyle kucaklaştılar ama hepsiyle hasret giderdiler. Bunun adı Yıllık İzin'di, memleket ziyaretiydi ve sıla-i Rahimdi ama asla tatil değildi. Bunun için henüz çok erkendi. Benzer bir şekilde birinci kuşak, kutsal bir görev hatta ibadet ifa eder gibi Almanya'daki patronlarının emirlerini yerine getirdi ve çalıştı. Son derece itaatkâr, uyumlu, geçimli ve çalışkan işçiler oldular. Çoğu ilköğretim mezunuydu. Aralarında lise mezunu bile çok azdı. Bilgi yoğun işlerde değil kahir ekseriyetle beden gücü gerektiren zor ve zahmetli, hatta demir-çelik fabrikaları ve madenler gibi tehlikeli işlerde çalıştılar. Entelektüel bir faaliyetleri olmadığı gibi, sosyal veya siyasal hayata katılmayı da hiçbir zaman düşünmediler. Birçoğu zor şartlarda çalışmaktan dolayı kronik hastalıklara yakalandı ve ölüm ile kalım arasında bir ihtiyarlık ve emeklilik çağı geçirdi ve ölüp gittiler.

İkinci kuşağın durumu biraz farklıydı. İkinci kuşağın tamamı ama özellikle Türkiye'de doğup, sosyalleşip Almanya'ya gidenlerinde bir kişilik parçalanması yaşandı. Onlar için vatan, memleket, ülke, devlet gibi kavramların tek bir cevabı yoktu. Bu cevabın tam olarak ne olduğunu da bilmiyorlardı. Almanya mı Türkiye mi? Alman dili mi, Türk dili mi? Alman kültürü mü, Türk kültürü mü? Bu konu yere, zamana ve duruma göre değişiklik arz edebiliyordu. İkinci kuşak için Türkiye'ye gidişin adı kesinlikle "Yaz tatili"ydi. Artık tatil kavramı gündeme girmişti. Bununla

birlikte bu tatil yine anne babanın doğup büyüdüğü, çıkıp Almanya'ya geldiği yere geri gidişten ibaretti. Yine aile büyüklerinin, akrabaların ve hemşerilerin bulunduğu yer, köy, kasaba veya şehirdeki insanlarla birlikte olma söz konusuydu. Farklı bir yerlere, tatil beldelerine gitme nadiren gündeme gelen bir durumdu. Bu olsa bile kısa bir süre içindi, iznin çoğu “memleket”te geçmek zorundaydı. İkinci kuşak çalışma konusunda babalarına göre çok rahattı. Anne Babalarına kıyasla ultra rahat büyümüşlerdi. Prens ve prenses gibi bir çocuklukları olmuştu. Aileleri kendilerinin zerresini göremediği imkânları çocuklarına sınırsız bir şekilde sunmanın mutluluğunu sürüyorlardı. Bu şartlarda büyüyen ve yetişen ikinci kuşak Türkler, beğenmediği işte çalışmıyordu. En azından bir kısmı (yüzde 20 kadarı), Alman devleti iş bulamazsa işsizlik parası ile geçinmeyi de yeğleyebiliyordu. Patronlara itaat etmek, toplumsal hayata uymak, uyumlu olmak gibi bir kaygıları yoktu. Rahat ve umarsız yaşıyorlardı. Bir ölçüde kötü alışkanlıklara ve kriminal işlere de girmişlerdi. Eğer Türkiye’de bitirip gelmemişse, yaşı geçmemişse, tamamı on yıllık zorunlu eğitimi bitirdi ve bir kısmı liseye devam ettiler. Çok az bir kısmı da üniversiteye kadar yükselebildiler. Dolayısıyla çalışanların çoğu emek yoğun işlerde çalışmaya devam ettiler. Almanlarla sosyalleşme başladı ise de, çok sınırlı kaldı. Siyasal hayata katılım ise nadiren gerçekleşti. İkinci kuşağın karakteristik özelliği, hemen her konuda parçalanmış kimliklere, eğilimlere, davranışlara, rutinelere ve zihniyete sahip olmaktı. Ne tam olarak Türk kalabildiler, ne Alman olabildiler ve ne de yeni bir form üretebildiler. En azından belli bir yaşa kadar, iki arada bir derede, adeta cami ile kilise arasındaki boşlukta salınıp durdular. Yeni bir kimlik üretimi için gerekli ve yeterli sosyal sermaye henüz mevcut değildi.

Üçüncü kuşak ilk ikisinden çok farklıydı. Her anlamda yeni bir kuşaktı. Tamamı Almanya’da doğmuş, Alman okullarında, Almanca eğitim almış, Alman kamu terbiyesi görmüş insanlardan oluşuyordu. Türkiye ile bağları akrabalık bağlarından ziyade kültürel bağlar, zorunlu bağlardan çok seçimli bağlar ve nihayet ata toprakları ile ilişki mekanik değil daha çok metodolojikti. Yıllık izin, memleket ziyareti, aile ve akraba yaklaşması önemini yitirmişti. Tatil kavramı tam anlamıyla devreye girmişti. Tatilin hemen hiçbir bölümü artık aile kökenine işaret eden “memleket”te geçmiyordu. Yurt içi veya yurt dışında tatil beldelerinde ve turistik tesislerde dinleniyorlardı. Bir kısmı için Türkiye’deki İslami, tesettürlü ve harem-selamlıklı tatil beldeleri, otelleri ve tesisleri çok popüler ve karakteristikti. Hemen hepsi temel bir eğitime sahipti ve Almancayı çok iyi biliyorlardı. Bunun doğal bir sonucu olarak çoğu bilgi yoğun işlerde çalışıyordu. Çoğu Almanların üstünde bir sınıfa çıkamadıysalar da, diğer göçmenlerden daha iyi yerlere geldiler. Belli düzeyde olsun Almanlarla sosyalleşmeyi başardılar ve tamamına yakını Alman vatandaşı olarak siyasal katılımı çok daha kolay ve doğal bir yolla gerçekleştirdiler. Diğer göçmenler karşısında onları farklı kılan dinleri, kültürleri, kökenleri ve bakışa göre sosyal veya genetik dinamikleri idi. Geleneksel kimliği aşan ve kararsız durumda kalmayı kabul etmeyen yeni bir kimliği, “Batı Avrupa Türkleri” veya “Almanya Türkleri kimliğini” üretmeyi başardılar. Bunu elbette tek başlarına yapmadılar. Birinci ve özellikle ikinci kuşaktan eğitilmiş, bilgili, bilinçli, mücadeleci, dirayetli seçme bireylerin rehberliğinde ve

yardımıyla gerçekleştirdiler. Her şeye rağmen bu yeni kimlik toplumsal bir üretimdi. Almanya Türk toplumunun özgün ve orijinal üretimiydi. İşte bu toplum özellikle üçüncü kuşağın öncülüğünde bir diaspora inşa etmeye başladı. Dedelerinin cami ve babalarının hemşerilik dernekleri yerine, eğitim, iş adamları, avukatlar, doktorlar ve doğrudan lobi dernekleri kurmaya başladılar. Ne var ki, Alman sınıflı toplum yapısı, disiplinli sosyal ilişkiler sistemi ve kuralcı devlet anlayışı Almanya Türk toplumunun önünü tümüyle de açık bırakmıyordu.

Alman devleti ve toplumu Türkler üzerindeki kontrolünü her geçen gün artırmak istiyordu. Orta çağlarda başta Yahudiler ve Çingeneler olmak üzere, göçmenleri fiziksel ve mekânsal Gettolara sıkıştıran Alman toplumu ve devleti, modern dönemin göçmenlerini Türkler başta olmak üzere *Kültürel Gettolara* sınırlandırmak ve kayıtlamak istiyorlardı. *Kültürel gettolara*, mekânsal gettolara gibi fiziksel bir yere ve somutluğa işaret etmiyorsa da, en az onun kadar sınırlandırıcı ve kontrolcüydü. İsmi Türk ve Müslüman ismi olanlar kiralık ev, iş yeri ve benzer mekânları bulmakta büyük sorun yaşıyorlardı. Aynı durum ev ve emlak satın almak isteyenler için de geçerliydi ve adı konmamış bir ambargo vardı. Yine aynı sebeple göçmenler ama özellikle Türkler iş bulmakta büyük sorun yaşıyorlardı. Bir Türk iş bulsa ve bu kurumu Alman Devletine iletse, o iş önce Almanlara, sonra Avrupa vatandaşlarına, sonra diğer göçmenlere ve nihayet en son safhada şayet kalırsa işi bildiren Türk'e kalabiliyordu. Saha çalışmamız sürecinde bu durumu bizzat yaşayan birçok Türk ile karşılaşmıştır. Benzer durum iş kurmak isteyen veya işini büyütmek isteyen Türkler için de geçerlidir. Alman devletinde bir memurluğa gelmek veya mevcut bir memurlukta yükselmek isteyenler için durumun çok daha çetin olduğunu tahmin etmek zor değildir. Bu fiillerin adı ayrımcılık ise de, bu durumun adı "Kültürel Getto"dur ve Almanya modern dönemde yumuşak, esnek, transparan ve belli belirsiz bir ırkçılık olan kültürel gettolaştırma ve kültürel gettolara hapsedme politikası uygulamaktadır. Bu durum maalesef bazı Türkiyeli Türk milliyetçileri tarafından bile empati ile karşılanabilmekte ve Almanlara hak veren yaklaşımlar gösterilebilmektedir. Oysa günümüz dünyası küresel bir dünyadır ve çağdaş dünyada Londra'nın belediye başkanı bir Pakistanlı olabilmekte, birçok batı ülkesinde bakanlıklarda Asyalı farklı milliyetlerden ve kökenlerden insanlar bulunabilmektedir. En önemlisi, Malezya'nın durumu çok ibretlidir. Ülke nüfusunun yüzde 24'ünü temsil eden Çinliler Malay ekonomisinin yüzde 60'tan fazlasına sahiptirler ve asla Almanya'daki Türkler kadar olsun ayrımcılık görmemekte ve kültürel getto benzeri bir duruma düşürülmemektedirler (Alptekin, 2019). Benzer durum Mısır'da geçerlidir. Ülke nüfusunun yüzde 2'sini oluşturan Kıptiler ekonominin yüzde 25'ine sahiptirler ve asla benzer bir kültürel gettolaştırma muamelesi görmemektedirler (İbrahim, 2010). Dünyaya biraz da bu küresel perspektiften bakınca, Alman devleti ve toplumunun Türkler başta olmak üzere göçmenlere son derece katı bir tutum içerisinde olduğunu fark etmek daha mümkün hale gelmektedir.

Kültürel gettoda fiziki hareket seyyaliyeti görünürde engelsizdir ama görünmeyen ve sistemli olan seçim, tercih, gelişme ve hamle engelleri vardır. Türkler bu sistemli engellemeleri Almanya'da eğitim, emlak, iş, ekonomi,

sanayi ve bürokraside çok net bir şekilde yaşamaktadırlar. O kadar ki devlet bu konulardaki şikâyetlerden dolayı AİHM’de davalık olmamak için olsa gerek, 2012 yılında bir yasal düzenleme yapmış ve “Anonim İş Başvuru Hakkı” diye bir hak getirmiştir. Oysa bu düzenleme Almanya’yı yasal olarak kurtarsa da, vicdani olarak mahkûm eden bir düzenlemedir. Zira bu düzenlemenin kendisi böylesi bir ayrımcılığın devlet nezdinde itirafı anlamına gelen bir düzenlemedir. Diğer yandan, hiçbir kültürel getto zihniyetine sahip Alman iş adamı veya emlak sahibi, bu yolla başvuru yapan bir kişiyi işe almayacak veya evini bu kişiye kiraya vermeyecektir. Bu son derece açıktır. Dolayısıyla kültürel getto her ne kadar Orta Çağdaki gibi fiziki değilse de, tümüyle görünmez olmaktan da çıkmış, modern yöntemlerle ete kemiğe bürünür bir hale de gelmiştir.

Bütün bu engellemelere rağmen, Almanya’daki Türkler ilk yirmi otuz yılda ve ilk bir ve ikinci kuşakta değilse de, kırk-elli yıldan sonra, bir ve ikinci kuşaktan son derece şuurlu, bilinçli ve mücadeleci bir metodolojik diaspora kuşağının desteğinde çalışan üçüncü kuşakla birlikte sosyal, siyasal ve ekonomik seviyesini sürekli yükseltmiş ve etkili STK’lar oluşturup, Türk toplumunu örgütleyerek bir diasporayı inşa etmeye başlamışlardır. Sahada elde edilen bilgiler, altmış yıl öncesine göre tespit edilen gelişmeler ve ilerlemeler bu sonuca güçlü bir işaret olarak kabul edilebilir. Almanya’daki Türkler artık ne eğitim, dil, meslek, ekonomi ve ne de sosyal bakımdan 1960’ların, 70’lerin ve 80’lerin Türk toplumu değildir. 1990’larda kabuğunu biraz da (Solingen ve Ludvigzafen katliamları gibi) harici şartların zorlamasıyla kıran Türkler, artık lobcilik yapabilecek duruma gelmiş, bunun için asgari düzeyde olsun gerekli örgütlenmeyi gerçekleştirmiş bir diaspora toplumu olma yolundadırlar.

Kaynakça

- Adamson, F. B. (2018). Sending states and the making of intra-diasporic politics: Turkey and its diaspora(s), *International Migration Review*, 1-27.
- Adıgüzel, Y. (2010). Diasporadaki kimlik algılamalarına göç tipinin etkisi: Almanya ve İngiltere Türk toplumlarının karşılaştırması, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi*, 3(20), 97-119.
- Adıgüzel, Y. (2007). *Almanya ve İngiltere'deki Türkiye kökenlilerin kültürel kimlik algılarının karşılaştırılması*, Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, (10-15, 09, 2007- Ankara), 1-20.
- Alptekin, M. Y. (Ed.) (2023). *Göç Sosyolojisi*, İstanbul: Nobel Akademik Yayın.
- Alptekin, M. Y. (2019). Yurtdışından geri dönen gurbetçilerin yaşadıkları temel sorunlar bağlamında sosyal adaptasyon probleminin analizi. *Assam Uluslararası Hakemli Dergi*, 6 (14), 58-71.
- Clifford, J. (1994). Diasporas. *Cultural Anthropology*, 9 (3), 302-338.
- Clifford, J. (1997). *Routes: Travel and Translation in the Late Twentieth Century*. Cambridge: Harvard University Press.
- Ertürk, M. (2012). *Batı Avrupa'da Türk diaspora kimliğinin inşası: STK'lar örneği* (Uzmanlık Tezi). Ankara: T.C. Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı.
- Fishman, J. A. (2006). *Language and ethnic identity*. New York: Oxford University.
- Gilroy, P. (1994). Diaspora. *Paragraph* 17(3) 207-210.
- Göksu, T. (2000). Göçlülükten Vatandaşlığa: Almanya'daki Türkler. Ankara: Özen Yayımcılık.
- Hall, S. (1994). Cultural Identity and Diaspora. P. Williams & L. Chrisman (Eds.), *Colonial Discourse and Post-Colonial Theory* içinde. New York: Columbia University Press.
- Hamann, E. T., & Harklau, L. (2009). Education in the new Latino diaspora. In *Handbook of Latinos and education* (pp. 183-195). Routledge.
- Heckmann, L. Y., & Unbehau, H. (1999). Fransa ve Almanya'daki göçmen toplulukları: iki orta büyüklükteki şehirde dernekleşme ve cemaatleşme süreçleri, *Toplum ve Bilim: Avrupa Türkleri Özel Sayısı* 82 (Winter), 78-90.
- Ibrahim, V. (2010). *The Copts of Egypt: The Challenges of Modernisation and Identity*. Bloomsbury Publishing.
- Inglehart, R., & Welzel, C. (2005). *Modernization, Cultural Change, and Democracy: The Human Development Sequence*. Cambridge University Press.
- Kosnick, K. (2004). Good Guys and Bad Guys: Turkish Migrant Broadcasting in Berlin, in *Transnational Social Spaces: Agents, Networks and Institutions*, Faist, T., & Özveren, E. (eds.), Aldershot: Ashgate, 189-210.

- Özdemir, H. (2018). *Kadınların Sivil Toplumda Temsiliyeti ve Örgütlenme Biçimleri: Türkiye’de Kadın Dernekleri Üzerine Bir İnceleme*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Safran, W. (1991). Diasporas in modern societies: Myths of homeland and return. *Diaspora: A Journal Of Transnational Studies*, 1 (1), 83-99.
- Sakman, T. (2013). *Türk diasporasının Avrupa siyasal sistemine katılım süreçlerinin analizi-Almanya, Hollanda, Belçika örneğinde*, İstanbul: Genel Kurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Sezen, L. (2004). *İşçi Ailelerin Gözüyle Batı Avrupa’daki Türkiye (Almanya ve Hollanda’da Yaşayan Türk İşçileri)*, İstanbul: Kurmay Yayın.
- Yazıcıoğlu, Y., & Erdoğan, S. (2004). *SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- YTB. (2019). Yurt-dışındaki Türkler, <https://www.ytb.gov.tr/yurtdisi-vatandaslar/genel-bilgi>, Erişim tarihi: 15. 12. 2020.